

تبیین مفهوم شادی در مدیریت اسلامی

رؤیا اسدی فرد *

دریافت مقاله: ۹۲/۴/۵

پذیرش نهایی: ۹۲/۹/۵

چکیده

این تحقیق با هدف پژوهش در مفهوم شادی و خوشحالی و کشف عوامل مؤثر بر آن بر اساس قرآن کریم از طریق به کارگیری "رویکرد یکپارچه روش تحقیق موضوعی قرآن کریم و نظریه داده بنیاد" انجام شد. نتایج پژوهش دو نوع نظریه شادی را عرضه می‌کند که عبارت است از نظریه شادی مطلق و نظریه شادی کاذب که هریک از آنها به ترتیب "الگوی شادی" و "الگوی ناشادی" را برای زندگی فرد به ارمغان می‌آورد؛ در این الگوها شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله گر، راهبردها و پیامدهای هر یک از دو نظریه مشخص و عرضه شده است. **کلید واژه‌ها:** شادی و دین، اسلام، نظریه شادی مطلق، نظریه شادی کاذب.

۱ - مقدمه

ارسطو معتقد است که بزرگترین خوبی انسان این است که خوب زندگی کند. در جامعه خوب همه اعضایش کامیاب می‌شوند. شادی در معنای مدرن آن معمولاً از ریشه یونانی "eudaimonia" ترجمه شده است که برای توصیف زندگی خوب مورد استفاده قرار می‌گیرد که از طریق خوب زندگی کردن و انجام دادن خوب کارها در تمام مدت تحقق می‌یابد. امروزه آنچه در زندگی بسیاری از افراد وجود ندارد، شادی ای است که ارسطو آن را ادراک کرده بود. شادی آرمانی همگانی است. شادی در مورد کلیت شخص صحبت می‌کند؛ در این معنا کلیت زندگی شخص کامل است اگر آرزوهای منطقی او در طول زندگی برآورده شود. شادی مطابق نظر یونانیان مقدماً در لذتهای حسی، پاداش یا پول دریافتی ریشه ندارد؛ اگرچه اینها ممکن است بخشی از الگوی بزرگتری از عوامل مثبت باشد. به جای آن شادی از سه ویژگی کلیدی نشأت می‌گیرد: ۱ - آزادی. عمده‌تاً شادی از توانایی فرد برای انتخاب نتیجه می‌شود. افراد شاد کسانی هستند که به طور مستقل می‌اندیشند و برای انتخاب آزاد هستند. ۲ - دانش. شادی مستلزم اطلاعات، دانش و توانایی استدلال است. اگر به کارکنان اجازه داده شود تصمیمات مهم بگیرند، آنها نیاز دارند در مورد کسب و کار و اینکه جهان چگونه کار می‌کند و نیز چیزهایی در مورد روانشناسی انسان بدانند. ۳ - فضیلت. شادی مستلزم فضیلت‌های اخلاقی (روحی) است و فضیلت خط سیر شخصی به سمت شادی واقعی است (گاوین و ماسون^۱، ۲۰۰۴). بنابراین مطالعه شادی به چند دلیل ارزشمند است. ۱ - شادی به خودی خود ارزشمند است. ۲ - شادی با عملکرد بهتر و انجام دادن بهتر وظایف سازمانی رابطه دارد. ۳ - شادی جزء اساسی "زندگی خوب و جامعه خوب" است (رگو و همکاران^۲، ۲۰۱۱).

۲ - بیان مسئله

پژوهش در مورد علتها و عوامل شادی انسان (یا به طور مترادف، رفاه ذهنی) در سالهای اخیر حرکت‌هایی را ایجاد، و توجه را در رشته‌های اقتصاد و روانشناسی به خود جذب کرده است. با افزایش علاقه پژوهشگران از رشته‌های گوناگون پژوهش در مورد شادی پیشرفت کرده و به

1- Gavin & Mason

2- Rego & et.al

نقطه‌ای رسیده است که بسیاری از یافته‌های اولیه به طور قابل توجهی معتبر شده و نظریه‌ها پالایش و ابزارهای آماری برای تحلیل روابط پیچیده بین شادی و تعیین کننده هایش در طول زمان پیچیده تر شده است. بسته به دسترسی داده ها و نظریه دقیق شادی، که فرد را توصیف می کند، رفاه ذهنی به طور تجربی از طریق تبدیل سنجه های رفاه ذهنی، شادی یا سنجه های رضایت زندگی به دست می آید. در ادبیات نظری روانشناسی برانگیزاننده‌ای هست که روایی و پایایی چنین سازه‌های رفاه ذهنی را تأیید می کند و نشان می دهد که همبستگی قوی بین این سازه های رفاه ذهنی و ابراز احساسات مانند لبخند و فعالیت مغز وجود دارد (بیندر و کاد^۱، ۲۰۱۱)؛ هم‌چنین شواهد فزاینده‌ای هست که شادی هدف نهایی بیشتر مردم است و نه درآمد. افزون بر آن درآمد تنها بخش کمی از تغییرات در شادی را بین مردم توضیح می دهد. شادی نه تنها ذهنی است بلکه ارزشیابی از همه بخشهای زندگی شامل شرایط و مقایسه با دیگران، تجربه گذشته و انتظارات از آینده است. تاریخ طولانی از بحث در رابطه با اینکه آیا رفاه ذهنی قابل سنجش است، وجود دارد. امروز اعتقاد عمومی این است که داده ها در مورد رفاه ذهنی معتبر است و می تواند برای تحلیلهای رسمی مورد استفاده قرار گیرند (ردانز و مادیسون^۲، ۲۰۰۵). بنابراین سطوح فزاینده شادی اجتماعی به عنوان هدف مهم سیاستگذاران نگرسته می شود. اما سطوح فزاینده شادی به نوبه خود مستلزم درک عواملی است که به طور قابل ملاحظه‌ای بر سطوح شادی اثر دارند (موکرچی و برن^۳، ۲۰۰۵)؛ با این حال پژوهشگران تجربی اذعان دارند که هنوز موفق به یافتن رازهای شادی افراد شاد نشده اند؛ زیرا به نظر می رسد که شادی افراد واقعاً شاد، از عوامل بیرونی شناسایی شده تأثیر نمی پذیرد بلکه از طریق سایر منابعی تأثیر می پذیرد که هنوز کشف نشده است (بیندر و کاد، ۲۰۱۱). این پژوهش برای شناخت مفهوم شادی، علتها و عواملی که بر آن تأثیر می گذارد و راهبردهای شاد شدن (بودن) از زاویه ای نو و با روشی کیفی درصدد پاسخ به سؤالات چستی، چگونگی و چرایی مفهوم شادی می کوشد و از آنجا که در مورد مفهوم شادی از دیدگاه اسلام پژوهشی انجام نشده است به این سؤالات از طریق منبع جهانشمول آن یعنی قرآن پاسخ داده خواهد شد.

1 - Binder & Coad
2 - Rehdanz & Maddison
3 - Mookerjee & Beron

۳ - هدف پژوهش

هدف این پژوهش کیفی جستجو درباره مفهوم شادی و خوشحالی و کشف عوامل مؤثر بر آن بر اساس قرآن کریم از طریق به کارگیری روش شناسی‌های متناسب دینی و نظریه‌پردازی است که به وسیله آن می‌توان به بررسی علمی و ساختارمند مفاهیمی چون شادی و آرامش و عوامل ایجاد آن دست یافت و به دلیل اینکه برای اولین بار مفهوم شادی به طور اخص با رجوع به قرآن مورد مطالعه قرار گرفته است پژوهشی نو به شمار می‌رود و هم‌چنین سهم این پژوهش در ادبیات نظری شادی، کشف "نظریه و الگوی شادی و ناشادی" در قرآن است.

۴ - ادبیات نظری پژوهش

در بخش ادبیات نظری پژوهش ابتدا تعاریف رایج شادی عرضه، و سپس به دلیل تمرکز این پژوهش بر پیشینه مطالعات شادی در دین به بررسی پژوهشها در این زمینه پرداخته، و در نهایت فرمول پیشنهاد شده شادی مبتنی بر مطالعات تجربی عرضه می‌شود.

۴ - ۱ - تعریف شادی

فیلسوفان و پژوهشگران اجتماعی شادی را به شیوه‌های مختلفی تعریف کرده اند. بزرگترین تقسیم بندی بین دیدگاه‌های اصول خوشی و لذت^۱ از شادی به عنوان احساس لذت و قضاوت‌های مطلوب در مقابل دیدگاه‌های شادمانی^۲ از شادی شامل انجام دادن آن چیزی است که با فضیلت از نظر اخلاقی درست، صحیح برای خود افراد، معنادار و یا ایجاد کننده رشد است. رویکرد خوشی و لذت از طریق پژوهش در مورد رفاه ذهنی مطرح شده است. خوشی ذهنی معمولاً به عنوان دارنده دو جزء مرتبط دیده می‌شود: قضاوتها در مورد رضایت از زندگی و تعادل اثر یا داشتن افزونی احساسات مثبت نسبت به احساس منفی کم یا کمتر. پژوهش در مورد ساختار اثر، حالت و عواطف به طور مستمر در می‌یابد که مهمترین بعد در توصیف تجربه عاطفی فرد وضعیت خوشی و لذت یا لذت - عدم لذت است. در مقابل دیدگاه خوشی از شادی که شامل احساسات لذت و قضاوت از رضایت است شادمانی، تصدیق خود^۳، خود شکوفایی و مفاهیم مرتبط پیشنهاد می‌کند که زندگی

1 - Hedonic

2 - Eudaimonia : doing and living well

3 - Self-validation

شاد یا خوب، انجام آنچه را درست و با فضیلت است، رشد، پیگیری اهداف مهم یا خودهماهنگ و به کارگیری و پرورش مهارتها و استعدادهاى فرد را در بر می‌گیرد بدون توجه به اینکه هر فرد چگونه ممکن است عملاً در هر نقطه از زمان آن را احساس کند (فیشر^۱، ۲۰۱۰).

شادی تجربه ذهنی است. افراد به اندازه‌ای شاد هستند که خودشان معتقدند که شادند. پژوهشگران تمایل دارند شادی به مثابه رفاه ذهنی را یک سازه چند بعدی در نظر بگیرند که چند عنصر را تحت پوشش قرار می‌دهد که عبارت است از AWB^۲ (یعنی فراوانی تجربه عواطف مثبت و فراوانی تجربه عواطف منفی) شایستگی، آرزو، استقلال، وظایف یکپارچه و رضایت. از سوی دیگر در مقابل، برخی از پژوهشگران معتقدند که سه عامل مهم شادی هست: مهمترین عامل تعیین ژنتیکی میزان شادی است که بشدت ارثی است و در طول زندگی چندان تغییر نمی‌کند و تقریباً ۵۰٪ شادی افراد را در بر می‌گیرد. جزء دوم شادی، موقعیتها است شامل وضعیت اجتماعی، ثروت، سن، جنسیت، قومیت، دین، تحصیلات و روابط اجتماعی که جمعاً ۱۰٪ شادی افراد را نشان می‌دهد و در بهبودهای بلندمدت به دلیل افزایش الهامها بسیار مؤثر نیست. آخرین جزء، فعالیتهای هدفمند است که به عنوان اقدامات یا اعمال جدایی تعریف می‌شود که افراد می‌توانند انتخاب کنند تا انجام دهند و تقریباً ۴۰٪ شادی افراد را در بر می‌گیرند (زیدانسک^۳، ۲۰۰۷؛ فیشر، ۲۰۱۰؛ هو^۴، ۲۰۱۱).

۴ - ۲ - شادی و دین

در پژوهشی که در کشور انگلیس انجام شده است، ۱۳۸ نفر از بزرگسالان (۵۵ مرد و ۸۳ زن) بین ۱۷ تا ۳۹ سال برای بررسی رابطه دینداری و شادی دو سنج دینداری شامل مقیاس گرایش دینی جهانی سن^۵ (مقیاسهای فرعی درونی و بیرونی) و مقیاس انطباق دینی^۶ (مقیاسهای فرعی مثبت و منفی) و شادی (مقیاس افسردگی - شادی^۷ و پرسشنامه مختصر شادی آکسفورد^۸) را تکمیل تکمیل کرده اند.

1 - Fisher

2 - Affective Well-Being

3 - Zidanssek

4 - Ho

5 - 'Age Universal' Religious Orientation Scale

6 - Religious Coping Scale

7 - Depression - Happiness Scale

8 - Oxford Happiness Questionnaire Short-Form

نتایج نشان می‌دهد که اول، هنگامی که دینداری براساس گرایش دینی و انطباق دینی سنجیده، و هنگامی که شادی با مقیاس شادی - افسردگی سنجیده می‌شود، رابطه معناداری بین مقیاس دینداری و شادی وجود ندارد. دوم، هنگامی که دینداری براساس گرایش دینی درونی و انطباق مذهبی مثبت سنجیده می‌شود و هنگامی که شادی از طریق شکل کوتاه پرسشنامه شادی آکسفورد سنجیده می‌شود، رابطه معناداری بین سنجه های دینداری و شادی وجود دارد. سوم، رابطه قوی و روایی همگرا بین دو سنجه شادی وجود دارد. چهارم، یافته‌ها نشان می‌دهد که مردان و زنان نمره‌های متفاوتی از سنجه دینداری ندارند که با تفاوت‌های جنسیت معمول سازگار نیست که در آن نمره زنان از مردان بیشتر است (لی و ایز^۱ و همکاران، ۲۰۰۵).

در پژوهش دیگری در سال ۲۰۰۵ موکرجی و برن یک نمونه ۶۰ تایی از کشورها را برای سنجش سطح شادی مورد استفاده قرار داده‌اند. چند متغیر به عنوان معرف کیفیت زندگی در میان این کشورها مورد استفاده قرار گرفته که عبارت است از شاخص توسعه انسانی (HDI)، شاخص آزادی معنوی گاستیل^۲، شاخص آزادی اقتصادی (آزادی اقتصادی)، ضریب جینی^۳ نابرابری درآمد، شاخص ادراک فساد (فساد). برای بررسی رابطه بین دین و شادی شاخص جزء جزء شدن دینی (جزء جزء شدن دینی)^۴ مورد استفاده قرار گرفته است. نتایج نشان می‌دهد که هم دین و هم جنسیت بر سطح شادی میان کشورهای نمونه تأثیرات مهمی دارد به طوری که سطوح بالاتر جزء جزء دینی شادی را کاهش می‌دهد ولی حضور بیشتر زنان در پارلمان سطوح شادی را به طور استوار افزایش می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای کیفیت زندگی بر میزان شادی به طور قابل ملاحظه‌ای در کشورهای صنعتی و در حال توسعه مشابه است. این مطالعه استناد می‌کند که سطوح درآمد با سطوح شادی در کشورهای ثروتمند و فقیر مرتبط نیست و بویژه اثر آزادیهای مدنی، آموزشی و توزیع درآمد بر سطح شادی را مورد ملاحظه قرار می‌دهد؛ زیرا همه متغیرهای کیفیت زندگی از نظر آماری معنادار است به جز شاخص گاستیل و HDI و نابرابری درآمدی با شادی رابطه منفی دارد که اولی از طریق اثر منفی تحصیلات، که جزئی از شاخص توسعه انسانی است و دیگری از طریق ایجاد جامعه‌ای سیالتر.

1 - Lewis

2 - Gastil Index

3 - Gini

4 - Religious Fragmentation

پژوهش دیگری که در مورد شادی و دین انجام شده اثر تحولات کشور مجارستان در اروپای شرقی را بر شادی سنجیده است. این پژوهش داده های پیمایش مجارستان را از اوایل و اواخر دگرگونی اقتصادی یعنی ۱۹۹۲ - ۱۹۹۱ و ۱۹۹۸ - ۱۹۹۷ را برای مطالعه تأثیر دین و دگرگونی اقتصادی بر شادی مورد استفاده قرار داده است؛ هم‌چنین برای مقایسه بین شاخصهای شادی مجارستان با سایر کشورهای اروپایی از شاخص شادی و رضایت استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که تحول اقتصادی، شادی را تا حد متوسط کاهش می‌دهد اما در همه افراد به طور مساوی تأثیر ندارد. مشارکت دینی به طور مثبتی در بروز رفاه افراد نقش دارد. با کنترل ویژگیهای شخصی پاسخ دهندگان، پول منبع مهم شادی برای افراد دینی نیست. اثر تحول اقتصادی در میان گروه‌های متفاوت متغیر است. مهمترین برندگان افزایش آزادی اقتصادی کارافرینان بوده‌اند. افراد مذهبی نسبت به تغییرات کمتر تأثیر می‌پذیرند و این دلالت دارد که آزادی ایدئولوژیکی بیشتر از طریق نقش اجتماعی کلیساها سنجیده می‌شود و نه به خودی خود با تأثیر شادی. شواهد پیمایش نشان می‌دهد که سطح بروز شادی افراد در مرکز اروپای شرقی از اروپای غربی بسیار کمتر است. ناشادی نسبی در اروپای شرقی احتمالاً با پیامدهای منفی فرآیند دگرگونی رابطه داشته است. دگرگونی اقتصادی از رکود انتقالی، افت درآمد ملی، کاهش بازتوزیع دولت، افزایش بیکاری و نابرابری و فقر نتیجه شده است که همه اینها در افزایش ناشادی نقش دارد (لی لکس^۱، ۲۰۰۶).

۴ - ۳ - فرمول شادی

اغلب ادبیات نظری، "فرمول شادی" را به این ترتیب بحث می‌کند: $H=S+C+V$ که H طول مدت شادی، S تنظیم حیطة است که به طور ژنتیکی به اجزایی مربوط می‌شود که سطح شادی را نسبت به هر انحراف نسبت به بازگشت بعد از مدتی نشان می‌دهد. C موقعیت است و V عناصر داوطلبانه را نشان می‌دهد. گزارشهای بسیاری هست که افراد ناشاد به شادی از طریق تغییر در نگرشها باز می‌گردند. بنابراین چالش این افراد این است که ظرفیت شادی خود را تغییر دهند درحالی که برای برخی از افراد دشوارتر است ظرفیت شادیشان را به دلیل عوامل ژنتیکی تغییر دهند و هنگامی که این عامل تغییر کند، افراد شاد می‌شوند. بنابراین در معنای اصلی، شادی می‌تواند آموخته شود و جزء "داوطلبانه" ممکن است عامل قطعی در شادبودن یا نبودن فرد باشد.

1 - Lelkes

مطالعات پیمایشی که از سال ۲۰۰۵ در هنگ کنگ انجام شده از فرضیه های فرمول LIFE به عنوان فرمول شادی حمایت می کند که عبارت است از $H=L+I+F+E$ که L به عشق اطلاق می شود، I بینش یا خرد است، F بردباری، و E درگیر شدن است.

۵ - روش شناسی پژوهش

۵-۱ - رویکرد یکپارچه روش تحقیق موضوعی قرآن و نظریه داده بنیاد

رویکرد یکپارچه روش تحقیق موضوعی قرآن و نظریه داده بنیاد، این دو روش را در طول یکدیگر مورد استفاده قرار می دهد. این روش برای اولین بار برای مطالعه "عقلانیت اسلامی، رویکرد یکپارچه روش تحقیق موضوعی قرآن و نظریه داده بنیاد" (اسدی فرد، ۲۰۱۰) عرضه شد. این روش سه مرحله اصلی برای مطالعه پژوهش کیفی بویژه در پژوهشهای قرآنی و متن دارد. مرحله اول، شامل به کارگیری روش تحقیق موضوعی قرآن کریم است. مرحله دوم، استفاده از روش نظریه داده بنیاد برای طبقه بندی داده هاست و در نهایت مرحله سوم شامل یکپارچه سازی و خلق یافته یکپارچه و تلفیقی است. واضح است که هر یک از دو روش، روش تحقیق موضوعی قرآن و نظریه داده بنیاد به تنهایی، نقاط قوت و ضعفی است که در صورت انتخاب رویکرد یکپارچه می توان هر دو روش را تقویت، و به بهترین نحو به تکامل نظریه کمک کرد؛ به عنوان مثال روش تحقیق موضوعی قرآن دارای مزایایی چون بررسی موضوعات مختلف در قرآن، استخراج مفاهیم جدید از آیات قرآن، بررسی سیاق آیات به منظور در نظر گرفتن متن^۱ موضوع مورد نظر در آیات مرتبط با آن است. این روش مورد تأیید صاحب نظران حوزه و متکلمان است و از نظر روش شناسی و پژوهش مطالعه متن قرآن مناسب است. اما نسبت به طبقه بندی و عرضه نظریه و الگوی جامع و یا تعریف ساختارمند از موضوعی که در مورد آن پژوهش صورت گرفته است در این روش توجهی نشده است؛ زیرا صرف مطالعه موضوعی خاص از قرآن برای درک آن کفایت نمی کند؛ بلکه درک روابط و زمینه ها و سایر الزامات مطالعه سامانمند نیز ضروری است تا بتوان به صورت یکپارچه به مطالعه آن موضوع پرداخت؛ بنابراین پژوهشگر برای تکمیل روش تحقیق موضوعی قرآن کریم، این روش را با روش نظریه داده بنیاد یکی از پرکاربردترین روشها در طبقه

1 - Context

بندی داده‌ها و نظریه‌سازی از داده‌های کیفی تلفیق کرده است تا از مزایای روش نظریه‌داده بنیاد برای افزودن بر کاربردهای روش تحقیق موضوعی قرآن کریم بهره‌گیرد. در ادامه مراحل رویکرد یکپارچه نظریه‌داده بنیاد به ترتیب ذیل عرضه می‌شود:

مرحله اول: روش تحقیق موضوعی قرآن

قرآن کریم به جای اینکه موضوعات مختلف را یکی پس از دیگری همچون کتابهای دیگر، مطرح کند، زبانی را عرضه می‌کند که قادر به بیان همه موضوعات است. بنابراین برای اینکه در ارتباط با موضوع مورد نظر از هدایت و راهنمایی قرآن بهره‌مند شویم، ضروری است به دنبال روشی باشیم تا در پرتو آن بتوانیم موضوعمان را به قرآن عرضه کنیم و دیدگاه قرآن را درباره آن به دست آوریم. روش تحقیق موضوعی در قرآن کریم با استناد به صریح آیات و روایات متعددی که قرآن را بیانگر و روشن‌گر هر چیزی می‌دانند و آن را جامع علوم اولین و آخرین و حاوی اخبار گذشته و حال و آینده، و فصل الخطاب تمامی اختلاف نظرها معرفی می‌کنند، خاطر نشان می‌کند که هر موضوعی را می‌توان و بلکه باید در قرآن تحقیق کرد و روش تحقیق موضوعی در قرآن کریم در مورد تمامی موضوعات و مسائل قابل اجراست. به طور خلاصه مراحل اجرای روش تحقیق موضوعی قرآن به این ترتیب است:

۱- انتخاب عنوان تحقیق موضوعی و کلیدواژه‌های آن: اولین کاری که در تحقیق موضوعی باید انجام دهیم، این است که عنوان موضوعی را که می‌خواهیم درباره آن تحقیق کنیم با دو سه کلمه، معین و مشخص کنیم. در این مرحله، کلمات تشکیل دهنده عنوان موضوعمان را - شادی، خوشحالی، نشاط، آرامش - با استفاده از کتاب معجم المفهرس به قرآن عرضه می‌کنیم.

۲- تهیه فهرست آیات اصلی و سیاق آیات: تعیین محدوده سیاق آیات اصلی به این دلیل است که ما بدانیم در چه محدوده‌ای از آیات بعدی و آیات قبلی باید بررسی و مفهوم‌یابی کنیم و برای فهم بهتر و بیشتر آن تا چه اندازه به آیات بعد و قبل از آن مراجعه کنیم.

۳- بررسی مفاهیم آیه و مفهوم آیه در سیاق آن: پس از نگارش متن کامل آیه و یک یا چند بار قرائت آن، می‌توان بررسی مفاهیم آن را شروع کرد. در این مرحله، مفاهیم، اشارات، پیامها و نکاتی را که از بیان آیه به دست می‌آوریم به صورت تفکیک شده و با شماره، زیر متن آیه یادداشت می‌کنیم. بررسی آیه در سیاق آن بر این اصل پذیرفته شده مبتنی است که آیات هر سیاق با یکدیگر پیوسته و در ارتباط است و همه آنها به دور یک محور می‌چرخد.

۴- یادداشت نظمها و هماهنگیهای آیات قرآنی

۵- بازنگری سراسری مفاهیم: وقتی آخرین آیه اصلی و سیاق آن بررسی شد و در واقع مرحله مفهومیابی تمام شد، جا دارد که تمامی مفاهیم به دست آمده از ردیف اول تا آخر مورد بازنگری و مرور سراسری قرار گیرد؛ و پس از این مراحل است که می توان به متون تفسیری نیز مراجعه کرد (مرادی زنجانی و لسانی فشارکی، ۱۳۸۵).

مرحله دوم: روش نظریه داده بنیاد

طرح نظریه داده بنیاد، روشی سامانمند و کیفی است تا نظریه‌ای بسازد که در سطح مفهومی گسترده، فرایند، اقدام و یا تعامل را در مورد هر موضوع اصلی توضیح دهد. هر طرح سامانمند در نظریه داده بنیاد بر استفاده از تجزیه و تحلیل داده ها طی مراحل کدگذاری باز، محوری و انتخابی و توسعه نگاه منطقی یا تصویری بصری از نظریه ساخته شده، تأکید دارد (کرسول^۱، ۲۰۰۴). برپایه این رویکرد، نخستین کار کلیدی پژوهشگر «کشف» راه‌های جدید برای معنا دادن به دنیای اجتماعی است. دوم، هدف تحلیل ایجاد هر نظریه، یعنی فراهم ساختن چهارچوب رسمی برای درک پدیده مورد بررسی است. این نظریه باید با داده‌ها «زمینه‌دار» شود نه اینکه بر آن تحمیل شود؛ به بیان دیگر، نظریه داده بنیاد اساساً روشی برای تحلیل داده‌ها، نه شیوه‌ای برای گردآوری داده‌هاست (هومن، ۱۳۸۵: ۱۰۳).

مرحله سوم: یکپارچه سازی نظریه

نظریه این مطالعه، نظریه‌ای جوهری است زیرا نظریه تکامل یافته از مطالعه پدیده‌ها برای یک بستر وضعیتی مشخص مناسب است (چیوویتتی و پیران^۲، ۲۰۰۳). نتیجه نهایی فرایند پژوهش نظریه‌ای است که از داده‌ها پدیدار شده است (لاکرهاف و گایلمت^۳، ۲۰۱۱). علاوه بر در نظر داشتن روشهای تکمیل و رویکردهای چندگانه نظریه داده بنیاد، باید گفته شود که مبنای کار نظریه داده بنیاد بر مبنای کدام نظریه قرار دارد (آرکوهارت^۴، ۲۰۱۰). نظریه داده بنیاد بر یک "الگوی کشف"^۵ خلق نظریه وابسته است تا بر الگوهای کشفی متمرکز شود که مسائل و ارتباطات میان این الگوها را شناسایی می کند و پژوهشگران را برمی انگیزد تا سؤالاتی در مورد این پدیده در حوزه

1 - Creswell

2 - Chiovitti & Piran

3 - Luckerhoff & Guillemette

4 - Urquhart

5 - Discovery Model

میدانی مطرح کنند. استراوس و کوربین (۱۹۹۰) این الگوی کشف را "الگوی پارادایم" نامیده‌اند (پاندیت^۱، ۱۹۹۶؛ هیت و کاوولی^۲، ۲۰۰۴؛ کرسول، ۲۰۰۵؛ استفان و رک^۳، ۲۰۰۹) استفاده از الگوی پارادایم با کدگذاری محوری نشان می‌دهد که چگونه استراوس و کوربین (۱۹۹۰) از موضع اولیه فراتر می‌روند. نظریه تحت کنترل یک چارچوب مشخص ساخته، و سپس کدگذاری مشخص می‌شود تا الگوی خطی از علتها، وضعیتهای مداخله‌گر و پیامدها تولید شود که پدیده، زمینه، اقدامات و تعاملات را توضیح دهد. بسیار مهم است به یاد داشته باشیم هدف این نیست تا "یک نظریه" کشف شود بلکه "نظریه‌ای" کشف شود که به درک و اقدام در حوزه تحت مطالعه کمک کند (استفان و رک، ۲۰۰۹؛ هیت و کاوولی، ۲۰۰۴). در این پژوهش برای ایجاد طبقه‌بندی و یکپارچه‌سازی داده‌ها از "الگوی پارادایم" استفاده می‌شود (استراوس و کوربین، ۱۹۹۰؛ پاندیت، ۱۹۹۶؛ کرسول، ۲۰۰۵)؛ زیرا الگوی پارادایم برای پاسخ به سؤالات پژوهش و هدف پژوهش مناسب است و می‌تواند علاوه بر مفهوم شادی، روابط بین عوامل، شرایط، زمینه و پیامدها را نشان دهد.

۶ - تجزیه و تحلیل داده‌ها

۶ - ۱ - مروری بر روند اجرای پژوهش

در ابتدا برای مراجعه به آیات قرآنی به عنوان متن اصلی پژوهش به منظور استخراج و تبیین مفهوم شادی به کتاب المعجم المفهرس مراجعه شد. کلمات مرتبط با مفهوم شادی نظیر فرح، اطمأن، سکینه، سرور، مسرور، ضاحکه، مطمئن، لنت (مهربانی) و تمام مشتقات آنها مورد بررسی قرار گرفت و آیاتی که حاوی این کلمات بود، همراه با سیاق آنها از قرآن استخراج شد. آیات حاوی این کلمات در جدول شماره ۱ قابل مشاهده است. که این آیات همراه با سیاق آنها مورد بررسی قرار گرفت؛ پس از بررسی معانی آیات و نیز مطالعه تفسیر المیزان در مورد آیات و مفاهیم یاد شده به تجزیه و تحلیل داده‌ها و مفاهیم آنها پرداخته شد. در روند بررسی مفاهیم آیات مشاهده شد که برخی از مفاهیم، شباهتها و تفاوت‌هایی دارد و برخی نیز دارای فراوانی است؛ لذا در مرحله

1 - Pandit

2 - Heath & Cowley

3 - Stefan & Recker

نهایی تجزیه و تحلیل داده ها به طبقه بندی مفاهیم مرتبط با پدیده مورد مطالعه پرداخته شد. جدول شماره ۱ چگونگی کدگذاری برخی از مفاهیم را نشان می دهد (در پیوست یک سطح اول تحلیل مفاهیم مستخرج از آیات نشان داده شده که در سطوح بعدی آن سیاق آیات و تفسیر آیات مورد مطالعه قرار گرفته است). لازم به ذکر است که پس از استخراج مفاهیم با استفاده از روش تحقیق موضوعی قرآن مرحله اول به پایان می رسد و مرحله دوم پژوهش یعنی به کارگیری روش نظریه داده بنیاد برای طبقه بندی و نظریه سازی مورد استفاده قرار می گیرد تا مشخص شود که چه نظریه ای پدیده مورد مطالعه (شادی) را تبیین می کند.

جدول ۱ - فهرست آیات مورد بررسی

توبه / ۸۱	مومنون / ۵۳	نحل / ۱۱۲
شوری / ۴۷	روم / ۳۲	فجر / ۲۷
انعام / ۴۴	نمل / ۶۲	انسان / ۱۱
یونس / ۲۲	آل عمران / ۱۳۹	انشقاق / ۹
رعد / ۲۶	آل عمران / ۱۵۳	انشقاق / ۱۳
روم / ۳۶	آل عمران / ۱۷۰	صافات / ۴۴
غافر / ۸۳	عبس / ۱	طور / ۲۰
قصص / ۷۶	حج / ۱۱	واقعه / ۱۵
حدید / ۲۳	نساء / ۱۰۳	غاشیه / ۱۳
نمل / ۳۶	یونس / ۷	بقره / ۲۴۸
غافر / ۷۵	آل عمران / ۱۲۶	فتح / ۴
روم / ۴	مائده / ۱۱۳	فتح / ۱۸
یونس / ۵۸	انفال / ۱۰	توبه / ۲۶
رعد / ۳۶	رعد / ۲۸	توبه / ۴۰
هود / ۱۰	نحل / ۱۰۶	فتح / ۲۶
توبه / ۵۰	اسراء / ۹۵	

جدول ۲ - کدگذاری مفاهیم آیات

آیات	مفاهیم (کدگذاری باز)
توبه / ۸۱	نرفتن به جهاد و تخلف از فرمان پیامبر (ص)
توبه / ۵۰ و ۵۱	بدخواهی و حسادت نسبت به پیامبر (ص)
توبه / ۵۱	توکل و واگذاری کارها
توبه / ۵۵	اعجاب از اموال و اولاد دیگران
قصص / ۷۶؛ توبه / ۵۵؛ رعد / ۲۶-۱۷؛ نمل / ۶۹-۷۰	مسرور نشدن به دنیا، مشغول نشدن به دنیا، خوشحالی از ثروت دنیا، شادمانی به زندگی دنیا
توبه / ۵۵	علم سودمند
توبه / ۵۵؛ رعد / ۲۷-۲۹	ایمان و عمل صالح
توبه / ۲۶، ۲۷، ۴۰؛ انفال / ۱۰؛ اسرا / ۹۵؛ فتح / ۲۶	سکینت
مومتون / ۵۳	دین داشتن
دهر / ۵-۱۲؛ قصص / ۷۶	انفاق اطعام تشویق مردم به انفاق و مبارزه با بخل و امساک
دهر / ۵-۱۲	وفا بر عهد و نذر
دهر / ۱۱	صبر
عبس / ۱-۱۰	چهره گشاده برونگرایی
انشقاق / ۱۳؛ آل عمران / ۱۷۱-۱۶۹	پیوستن به دوستان
فجر / ۲۷	نفس مطمئنه
یونس / ۵۸-۵۷	خوشحالی از فضل و رحمت خدا
یونس / ۱۰-۷؛ انعام / ۴۴؛ روم / ۸-۴	غفلت از آیات خدا و آخرت؛ یاد معاد
حج / ۱۱	عبادت خدا در همه موقعیتها هنگام خیر و شر
مومن / ۸۳	غرور و خودپسندی ناشی از زرنگی و علم ظاهری
شوری / ۴۸؛ روم / ۳۶	رحمت خدا مایه خوشحالی است.
روم / ۳۷	وسعت و تنگی معیشت تابع مشیت خداست.
حدید / ۲۴-۲۳	در از دست دادن اندوه مخورید و در بدست آوردن شادی مکنید.
هود / ۱۱-۹	شکرگزاری
یونس / ۵۸-۵۷	قرآن

۷ - یافته‌های پژوهش

پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها و بررسی دقیق مفاهیم مورد مطالعه، در ابتدا به صورت تعریف مفاهیم و سپس انواع شادیهای بیان شده بر اساس قرآن، بررسی علت‌های شادی و انواع شادی از

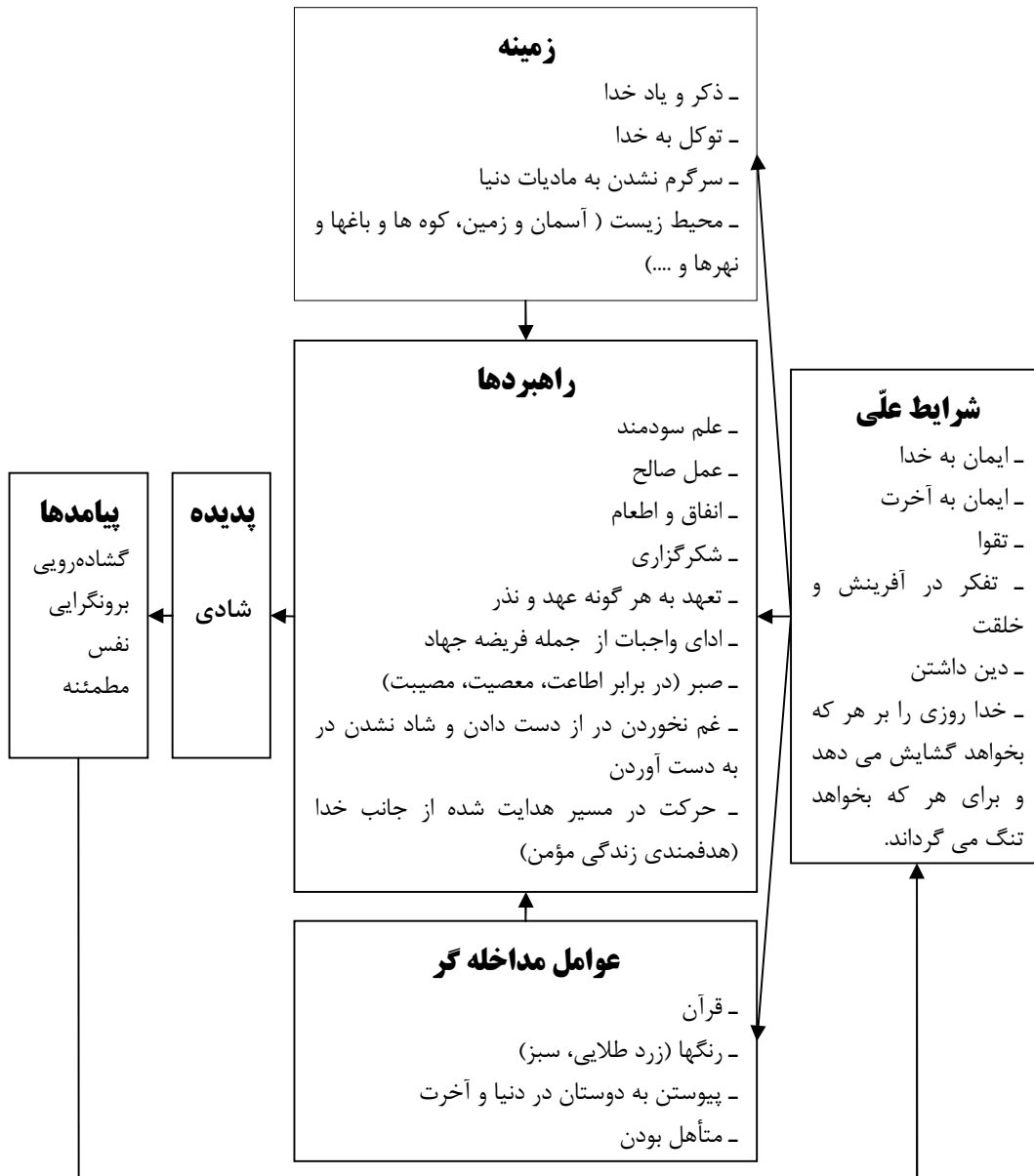
دیدگاه قرآن مطرح می‌شود. پس از تعریف شادی به ترتیب شرایط علی (شامل مقوله های مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری تأثیر می‌گذارد)، زمینه (شرایط عمومی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارد)، مقوله محوری (پدیده ای که اساس فرایند است)، شرایط مداخله گر (شرایطی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارد)، راهبردها (کنشها یا برهم کنشهایی که از شرایط علی منتج می‌شود)، پیامدها (تأثیرات به کارگیری راهبردها) عرضه می‌شود.

شادی و سرور مقابل غم و اندوه، و این دو حالت نفسانی و وجدانی است که یکی لذت بخش و دیگری ناراحت کننده است (طباطبایی، ج ۹ : ۵۶۲) و شادی به معنای باز شدن قلب (انبساط خاطر) به خاطر چیزی است که از آن لذت می‌برد. شادی در تعاریف قرآن به معنای مطلق خوشحالی است.

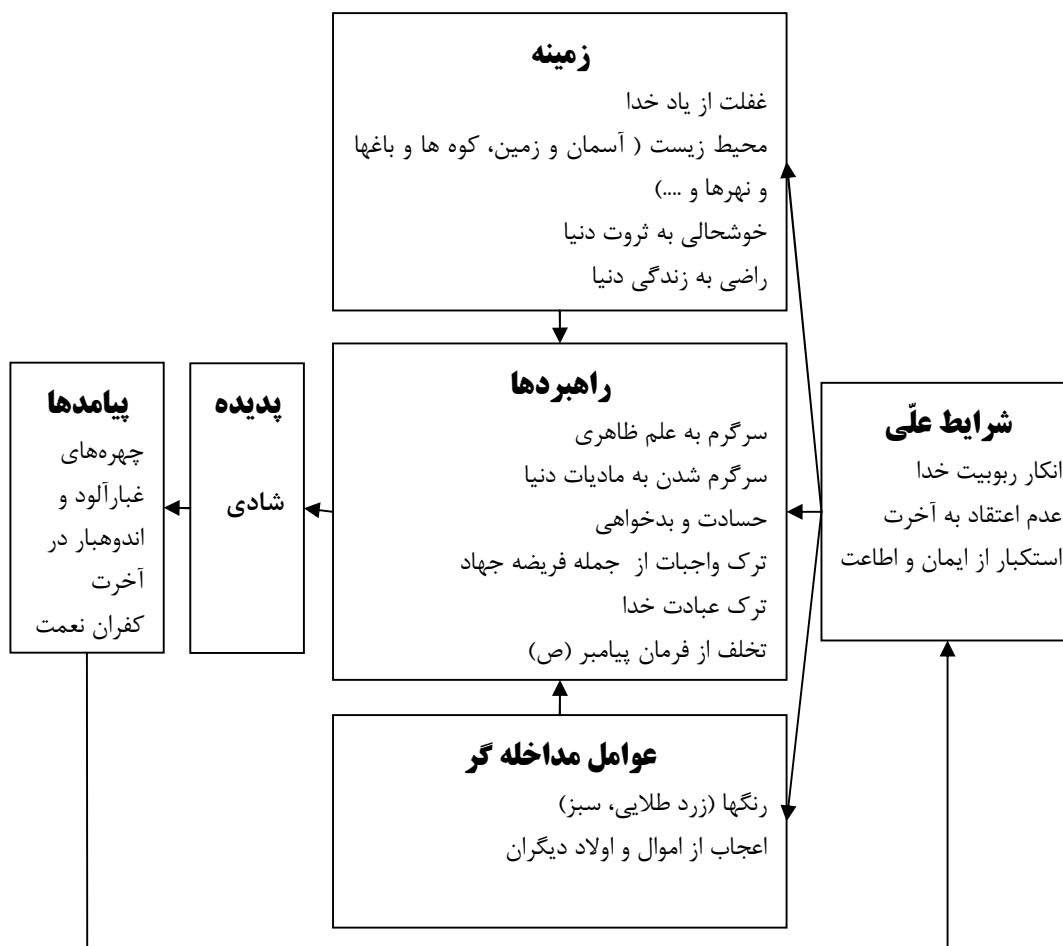
یافته های پژوهش از تجمع داده ها حول دو نوع نظریه شادی در قرآن حکایت دارد: الگوی پارادایم نظریه شادی مطلق و الگوی پارادایم نظریه شادی کاذب (شکل ۱ و ۲). هم چنین داده ها در مورد مفهوم شادی دو نوع شادی را توصیف می‌کنند و نیز شرایط، علل، زمینه و راهبردهای ایجاد هر دو نوع شادی نیز در داده ها به چشم می‌خورد. این دو الگوی شادی دو دسته از افراد را توصیف می‌کند که هر دو خود را شاد می‌پندارند ولی آنچه مدنظر آرمان اسلامی است الگوی پارادایم نظریه شادی مطلق است که افراد را از درونی کردن الگوی پارادایم نظریه شادی کاذب باز می‌دارد و به سمت الگوی پارادایم نظریه شادی مطلق دعوت و هدایت می‌کند.

در "الگوی پارادایم نظریه شادی مطلق" شرایطی که موجب شادی افراد می‌شود، عبارت است از ایمان به خدا، ایمان به آخرت، تقوا، تفکر در آفرینش و خلقت، دین داشتن و اعتقاد مبنی بر اینکه خدا روزی را بر هر که بخواهد گشایش می‌دهد و برای هر که بخواهد تنگ می‌گرداند. شرایط علی در نظریه شادی به مجموعه ای از باورها، اعتقادات و اصول اولیه ای اشعار دارد که فرد در زندگی خود به آنها باور دارد و به نوعی جهان بینی فرد به شمار می‌رود، نقطه مقابل شرایط علی نظریه شادی مطلق، شرایط علی شادی کاذب است که دلالت دارد که این گونه افراد نسبت به ایمان و اطاعت خدا استکبار می‌ورزند و به آخرت اعتقاد ندارند و منکر ربوبیت خدا هستند. عامل دیگر در نظریه شادی زمینه و بستر بروز شادی است؛ که در نظریه شادی مطلق زمینه ذکر و یاد خدا در همه انحا و همه زمانها، توکل و واگذاری کارها به خدا، سرگرم نشدن به مادیات زندگی و موردنیوی و برخورداری از نعمت محیط زیست را در بر می‌گیرد. این عوامل از جمله بسترهای

روحی - فکری و فیزیکی لازمه شادی است که در نقطه مقابل آن افراد با ویژگیهای شادی کاذب درون زمینه ای غافل از یاد خدا، خوشحال، سرگرم و راضی به زندگی دنیوی به سر می برند.

شکل ۱ - الگوی پارادایم نظریه شادی مطلق

شکل ۲ - الگوی پارادایم نظریه شادی کاذب

ویژگیهای رفتاری ثابت براساس نظریه شادی مطلق در نهایت موجب گشاده رویی، شخصیت برونگرا (به گونه‌ای که از چنین شخصی انتظار می رود بتواند با هر نوع شخص دیگر ارتباط برقرار کند) و نفس مطمئنه^(۱) در فرد می شود. در مقابل براساس ویژگیهای رفتاری ثابت افراد با شادی کاذب گرفتار کفران نعمت و عذاب آخرت خواهند شد. لازم به ذکر است که این پیامدها موجب تقویت شرایط علی و اجزاء هر دو نظریه شادی، و به همین ترتیب یک حلقه و دور مثبت در هر دو نظریه ایجاد می شود. در نظریه شادی مطلق چرخه بازخورد موجب افزایش ایمان بر ایمان، و در مورد کفران نعمت نیز موجب قهقرایی شقاوت می شود.

عوامل مداخله‌گر، عواملی است که بر راهبردها تأثیر می‌گذارد و موجب شادی می‌شود که عبارت است از از قرآن، متأهل بودن، پیوستن به دوستان در دنیا و آخرت و رنگهایی که در محیط اطراف به کار گرفته می‌شود (که در قرآن از رنگهای زرد طلایی و سبز نامبرده شده است). جالب توجه است که از میان عوامل مداخله‌گر قرآن مهمترین و تأثیرگذارترین عامل شادی است. قرآن کریم دارای چهار صفت است که موجب چهار مرحله پاکسازی روح می‌گردد (یونس / ۵۸-۵۷):

"و ما اگر این چهار صفتی را که خدای سبحان در این آیه برای قرآن برشمرده یعنی : ۱ - موعظه ۲ - شفای آنچه در سینه‌ها است ۳ - هدایت ۴ - رحمت ، در نظر بگیریم و آنها را با یکدیگر مقایسه کنیم، آن‌گاه مجموع آنها را با قرآن در نظر بگیریم ، خواهیم دید که آیه شریفه بیان جامعی است برای همه آثار طیب و نیکوی قرآن که در نفوس مؤمنان ترسیم می‌شود و آن اثر را از همان اولین لحظه‌ای که به گوش مؤمنین می‌رسد تا آخرین مرحله ای که در جان آنان استقرار دارد در قلوبشان حکم می‌کند.

آری ، قرآن در اولین برخوردش با مؤمنان آنان را چنین درمی‌یابد که در دریای غفلت فرو رفته‌اند و موج حیرت از هر سو بر آنان احاطه یافته و در نتیجه باطن آنان را به ظلمتهای شک و ریب تاریک ساخته و دل‌هایشان را به انواع رذائل و صفات و حالات خبیثه بیمار ساخته است؛ لذا با مواعظ حسنه اندرزشان می‌دهد و از خواب غفلت بیدارشان می‌کند و از هر نیت فاسد و عمل زشت نهیشان می‌کند و به سوی خیر و سعادت وادارشان می‌سازد؛ در مرحله دوم شروع می‌کند به پاکسازی باطن آنان از هر صفت خبیث و زشت و به‌طور دائم آفاتی را از عقل آنان و بیماریهایی را از دل آنان یکی پس از دیگری زائل می‌سازد تا جایی که بکلی رذائل باطنی انسانهای مؤمن را زایل سازد و در مرحله سوم آنان را به سوی معارف حق و اخلاق کریم و اعمال صالح دلالت و راهنمایی می‌کند؛ آن هم دلالتی با لطف و مهربانی به این معنا که در دلالتش رعایت درجات را می‌کند و به اصطلاح دست آدمی را می‌گیرد و پا به پا می‌برد و او را منزل به منزل نزدیک می‌کند تا در آخر به سر منزل مقربین می‌رساند و به فوز مخصوص به مخلصین رستگار می‌سازد.

و در مرحله چهارم جامه رحمت بر آنان می‌پوشاند و در دار کرامت منزلشان می‌دهد و بر اریکه سعادت مستقرشان می‌سازد تا جایی که به پیامبران و صدیقین و شهیدان و صالحان (و حسن اولثک رفیقا) ملحقشان می‌کند و در زمره بندگان مقرب خود در اعلیٰ علیین جای می‌دهد.

پس، قرآن کریم واعظی است شفا دهنده بیماریهای درونی و راهنمایی است هادی به سوی

صراط مستقیم، و افاضه کننده رحمتی است که شفا دادن و هدایت و افاضه رحمتش به اذن خدای سبحان است و بس؛ به این معنا که این قرآن است که چنین آثار و برکاتی دارد، نه اینکه به وسیله چیز دیگری این آثار را داشته باشد؛ چون قرآن سبب متصلی است بین خدا و خلقش؛ پس خود او است که برای مؤمنان شفا و رحمت و هدایت است و این خود دلیل برگرفته ما است که گفتیم صفات چهارگانه قرآن (۱- موعظه ۲- و شفاء ما فی الصدور ۳- هدایت ۴- و رحمت) به عموم مردم مربوط است نه طائفه خاصی از مردم (علامه طباطبایی، ۱۳۶۳، ج ۱۰: ۱۳۳ و ۱۳۲)."

راهبردها به اقداماتی اطلاق می‌شود که راه رسیدن به هدف است و افراد با اجرای آن در جهت شادی گام برمی‌دارند که این اقدامات عبارت است از: پرداختن به علم سودمند (از جمله تحصیل معارف حق الهی و اخلاق کریم)، اجرای هر نوع عمل صالح، انفاق و اطعام دیگران، شکرگزاری، تعهد به عهد و نذر، ادای واجبات از جمله فریضه جهاد، صبر، غم نخوردن در از دست دادن و شاد نشدن در به دست آوردن امور دنیوی و حرکت در مسیر هدایت شده از جانب خدا.

از سوی دیگر در نظریه شادی کاذب آن رفتاری که موجب ناشادی افراد می‌شود، سرگرم شدن به علم ظاهری، سرگرم شدن به مادیات دنیا، حسادت و بدخواهی نسبت به دیگران، ترک واجبات از جمله فریضه جهاد، ترک عبادت و تخلف از فرمان پیامبر (ص) است؛ هم‌چنین عامل مداخله‌گری که موجب تشدید راهبردها می‌شود، اعجاب از اموال و اولاد دیگران و مقایسه با خود است.

۸ - بحث و نتیجه گیری

با مطالعه ادبیات نظری در مورد شادی، پژوهشهای تجربی، تعریف جامع و مشخصی از شادی عرضه نکرده‌اند و تعاریف آنها بر اساس تعاریف و دسته‌بندیهای رشته روانشناسی و اقتصادی از مفهوم شادی و خوشحالی است که چنین پژوهشهایی تنها با روش‌شناسیهای اثباتگرایی سعی کرده‌اند تا با طرحهای آزمایشی با سنجش متغیرهای فیزیکی و یا اجتماعی - اقتصادی به سنجش میزان شادی افراد بپردازند. این موارد جزء کاستیهای پژوهشها است که هیچ کدام از آنها به جنبه معنوی^۱ شادی توجهی نکرده‌اند و از سوی دیگر در داخل کشور نیز این مفهوم از این دیدگاه مورد مطالعه

1 - Spiritual

قرار نگرفته است. یکی از برجسته‌ترین ویژگیهای این پژوهش نمایاندن جنبه‌های معنوی مفهوم شادی است زیرا شادی و آرامش افراد صرفاً با فراهم آوردن رفاه مادی و امکانات زندگی برای آنها محقق نخواهد شد. یافته‌های پژوهش دو نوع سبک زندگی عرضه می‌کند که هر دو به شادی منتهی می‌شود ولی تنها نظریه شادی مطلق است که شادی واقعی را در پی دارد. از سوی دیگر یافته‌های این پژوهش چند ویژگی مهم از جمله موارد زیر دارد:

- ۱ - شادی مطلق از درون فرد آغاز می‌شود.
  - ۲ - اجتماع شاد متشکل از افراد شاد است.
  - ۳ - نگرش نسبت به مادیات از عناصر مهم تأثیرگذار بر شادی به شمار می‌رود.
  - ۴ - روابط توأمان فرد با خدا، دیگران، خود و محیط براساس فرمول شادی سبک زندگی شاد را به ارمغان خواهد آورد.
  - ۵ - شادی مطلق نوعی ویژگی شخصیتی ثابت است که بتدریج در افراد نهادینه می‌شود؛ به گونه‌ای که چنین ویژگیهایی می‌تواند معرف یک نوع تیپ شخصیتی روانشناسانه باشد.
- همان‌طور که انتظار می‌رود و پژوهش لوئیس^۱ و دیگران (۲۰۰۵) آن را حمایت می‌کند، افراد با گرایش مذهبی درونی شادترند؛ زیرا آنها افرادی هستند که کلاً به باورهای دینی خود متعهد هستند و سازگار با یافته‌های لاکث (۲۰۰۶). برای افراد مذهبی پول منبع مهم شادی نیست؛ زیرا آنها از ویژگیهای نظریه شادی مطلق برخوردارند.

۹ - محدودیتهای پژوهش

نظریه داده بنیاد به طور ساختارمند هرگونه پیمایش ادبیات نظری پیشینی را برای اجرای یک پژوهش واقعی در تلاش برای پرهیز از آزمایش مفاهیم قبلی برای تحلیل داده‌ها رد می‌کند. این پرهیز به بهترین نحو از طریق نخواندن این نظریه‌ها پیش از شروع تحلیل ادامه می‌یابد. از طریق انتظار برای تکمیل شدن ادبیات نظری، پژوهشگر از آلوده شدن در داده‌ها با مفاهیم از پیش تعیین شده‌ای پرهیز می‌کند که ممکن است مرتبط باشد یا نباشد (لاکراهف و گایلمت، ۲۰۱۱) و بنابراین از آنجا که ماهیت این پژوهش از نوع اکتشافی است از بررسی پژوهشهای تجربی دیگر به طور

1 - Lewis

گسترده پرهیز شده است تا یک نظریه محض اکتشافی از متن قرآن در مورد شادی کشف شود؛ لذا پیشنهاد می‌شود در این زمینه محققان پژوهشهایی را بر اساس نظریه استخراج شده، به روش تجربی انجام دهند. حوزه مطالعه این پژوهش، استخراج نظریه شادی از متن قرآن کریم بوده است و در عین حال پیشنهاد می‌شود که برای مطالعه بیشتر مفهوم شادی احادیث و سیره ائمه معصومین (ع) نیز مورد پژوهش قرار گیرد.

یادداشت

۱ - نفس مطمئنه، نفسی است که با علاقه‌مندی و یاد پروردگارش سکونت یافته و بدانچه او راضی است رضایت می‌دهد و در نتیجه خود را بنده ای می‌بیند که مالک هیچ خیر و شری و نفع و ضرری برای خود نیست و نیز دنیا را زندگی مجازی و داشتن و نداشتن و نفع و ضرر آن را امتحانی الهی می‌داند و در نتیجه اگر غرق در نعمت دنیایی شود به طغیان و گسترش دادن به فساد و به علو و استکبار، وادار نمی‌شود و اگر دچار فقر و نداری شود، این تهیدستی و ناملایمات او را به کفر و ترک شکر وانی نمی‌دارد، بلکه همچنان در عبودیت پای برجا است و از صراط مستقیم منحرف نمی‌شود، نه به افراط و نه به تفریط. اگر نفوس مطمئنه را به وصف راضیه و مرضیه توصیف کرده، برای این است که اطمینان و سکونت یافتن دل به پروردگار مستلزم این است که از او راضی هم باشد و هر قضا و قدری که او برایش پیش می‌آورد، کمترین چون و چرایی نکند؛ حال چه آن قضا و قدر تکوینی باشد و چه حکمی باشد که او تشریح کرده باشد؛ پس هیچ سانحه به خشم آورنده‌ای او را به خشم نمی‌آورد و هیچ معصیتی دل او را منحرف نمی‌کند و وقتی بنده خدا از خدا راضی باشد؛ قهراً خدای تعالی هم از او راضی خواهد بود؛ چون هیچ عاملی به جز خروج بنده از زی بندگی خدا را به خشم نمی‌آورد و بنده خدا وقتی ملازم طریق عبودیت باشد، مستوجب رضای خدا خواهد بود و به همین دلیل دنبال جمله راضیه جمله مرضیه را آورد (طباطبایی، ۱۳۶۳، ج ۲۰: ۶۶۸ و ۶۶۷).

منابع فارسی

قرآن کریم

المعجم المفهرس فی قرآن الکریم

طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۶۳). تفسیر المیزان (۲۰ جلدی). ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی.

تهران: مرکز نشر فرهنگی رجا و مؤسسه انتشارات امیرکبیر.

مرادی زنجانی، حسین؛ لسانی فشارکی، محمد علی (۱۳۸۵). روش تحقیق موضوعی در قرآن کریم. قلم مهر.

هومن، حیدرعلی (۱۳۸۶). شناخت روش علمی در علوم رفتاری. تهران: انتشارات سمت.

منابع انگلیسی

Asadifard, Roya.(2010). Islamic Rationality in Decision making: An Integrated Approach from Subjectual Method of Tafsir and Grounded Theory. Proceedings of the International Conference on Da'wah And Islamic Management: Practice & Prospect, CD-Format,

- Malaysia, Nov 23-24.
- Binder, Martin & Coad, Alex.(2011). From Average Joe's happiness to Miserable Jane and Cheerful John: using quantile regressions to analyze the full subjective well-being distribution. **Journal of Economic Behavior & Organization**. Vol.79. 275– 290.
- Chiovitti, Rosalina F.& Piran, Niva.(2003). Rigour and Grounded Theory Research. **Journal of Advanced Nursing**. 44(4), 427–435.
- Corbin,Juliet & Strauss, Anselm.(1990). Grounded Theory Research: Procedure, Canons and Evaluative Criteria. Zeitschrift fur Soziologie. Jg 19. Heft 6.
- Creswell, J. W. (2005) (2 Eds). **Educational Research Planing, Conducting and Evaluating Qualitative and Quantitative Research**. Prentice Hall.
- Fisher, Cynthia D. (2010), Happiness at Work. **International Journal of Management Reviews**. 12: 384–412.
- Gavin,Joanne H.& Mason,Richard O.(2004). The Virtuous Organization:The Value of Happiness in the Workplace. **Organizational Dynamics**.Vol. 33.No. 4. pp. 379–392.
- Heath, Helen&Cowley,Sarah.(2004).Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss. **International Journal of Nursing Studies**. Vol. 41 , 141–150.
- Ho, Lok Sang.(2011).Hong Kong's happiness indices: What they tell us about LIFE?. **The Journal of Socio-Economics**. 40.564– 572.
- Lelkes, Orsolya.(2006).Tasting freedom: Happiness, religion and economic transition. **Journal of Economic Behavior & Organization**. Vol. 59.173–194.
- Lewis,Christopher Alan& Maltby,John & Day,Liz.(2005).Religious orientation, religious coping and happiness among UK adults. **Personality and Individual Differences**. Vol.38 .1193–1202.
- Luckerhoff, Jason & Guillemette, François.(2011). The Conflicts between Grounded Theory Requirements and Institutional Requirements for Scientific Research. **The Qualitative Report**. Volume 16 Number 2 March. 396-414. <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR16-2/luckerhoff.pdf>
- Mookerjee, Rajen & Beron, Krista.(2005).Gender, religion and happiness. **The Journal of Socio-Economics**. 34.674–685.
- Pandit,Naresh R.(1996). The Creation of Theory: A Recent Application of the Grounded Theory Method. **The Qualitative Report**, Volume 2, Number 4. (<http://www.nova.edu/ssss/QR/QR2-4/pandit.html>)
- Stefan, Seidel& Jan, Recker.(2009). **Using Grounded Theory for Studying Business Process Management Phenomena**. 17th European Conference on Information Systems.
- Rego, Arménio&Ribeiro, Neuza&Cunha,Miguel Pina e& Jesuino, Jorge Correia. .(2011).How happiness mediates the organizational virtuousness and affective commitment relationship. **Journal of Business Research**. Vol.64.524–532.
- Rehdanza, Katrin & Maddison, David.(2005). **Climate and happiness**. **Ecological Economics**. 52. 111 – 125.
- Strauss, Anselm & Corbin, Juliet. (1990). **Grounded Theory Methodology: An Overview**. In Strategies of Inquiry.
- Urquhart, Cathy. (2010). “**An encounter with grounded theory: tackling the practical and philosophical issues**”. Qualitative research in IS: issues and trends. E. M. Trauth. Hershey, Idea Group: 104-140.
- Zidansek, Aleksander.(2007). Sustainable development and happiness in nations. **Energy**.32.891–897.

پیوست یک: مفاهیم استخراج شده از آیات قرآن کریم

مفهوم آیات	سوره و آیه
شادمانی از نافرمانی از دستور جهاد	فرح المخلوفون بمقعدهم خلف رسول الله و کرهوا ان یجهدوا باموالهم و انفسهم فی سبیل الله و قالوا لا تنفروا فی الحر قل نار جهنم اشد حرا لو کانوا یفقهون (توبه / ۸۱) به‌جا ماندگان پس از حرکت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از تخلف کردن خود شادمان شدند و کراهت داشتند که با مالها و جانهای خویش در راه خدا جهاد کنند و گفتند در این گرما بیرون مروید؛ بگو گرمای آتش جهنم سخت‌تر است اگر می‌فهمیدند.
کیفر اعمال خنده و گریه	فلیضحکوا قلیلا و لیبکوا کثیرا جزاء بما کانوا یکسبون (توبه / ۸۲) باید به کیفر اعمالی که می‌کردند کم بخندند و زیاد بگریزند.
بدخواهی و حسادت	ان تصبک حسنه تسوهم و ان تصبک مصیبه یقولوا قد اخذنا امرنا من قبل و یتولوا و هم فرحون (توبه / ۵۰) اگر تو را پیشامد خیری بکنند، غمگینشان می‌سازد و اگر مصیبتی به تو برسد گویند ما از پیش احتیاط خود را کردیم و با خوشحالی برگردند.
ایمان به همراهی خدا نزول آرامش از جانب خدا	الا تنصروه فقد نصره الله اذ اخرجه الذین کفروا ثانی اثنین اذ هما فی الغار اذ یقول لصحبه لا تحزن ان الله معنا فانزل الله سکینته علیه و ایده یجنود لم تروها و جعل کلمه الذین کفروا السفلی و کلمه الله هی العلیا و الله عزیز حکیم (توبه / ۴۰) اگر او را یاری نکنید (خدا یاریش خواهد کرد) هم‌چنانکه در آن ایامی که کفار بیرونش کردند و در حالی که او دومی از دو تن بود، همان موقعی که در غار بودند و او به همراه خود می‌گفت غم معخور خدا با ماست، پس خداوند (در چنان موقعیت سختی) آرامش خود را بر او نازل نمود (و در عین بی‌کسی) با لشکریانی که شما ندیدید، تأییدش کرد و کلمه آنان که کافر شدند پست نمود؛ (آری) کلمه خدا است که همواره غالب و والا است و خدا نیرومند و شایسته کار است.
نزول آرامش و سکینه از جانب خدا	ثم انزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین و انزل جنودا لم تروها و عذب الذین کفروا و ذلک جزاء الکفرین (توبه / ۲۶) آن‌گاه خدا آرامش خود را بر پیغمبرش و بر مؤمنان نازل کرد و لشکریانی که شما نمی‌دیدید فرو فرستاد و کسانی را که کافر بودند عذاب کرد و همین است کیفر کافران.
وعده پیروزی خدا	و ما جعله الله الا بشری و لتطمئن به قلوبکم و ما النصر الا من عند الله ان الله عزیز حکیم (انفال / ۱۰) و خداوند این وعده را نداد مگر برای اینکه بشارتی بر شما باشد و شما دل‌هایتان قوی و مطمئن شود و هیچ یاری جز از ناحیه خدا نیست که خدا مقتدری است شایسته کار.

قرآن برای مؤمنان شفا و رحمت است. قرآن مصداق رحمت خداوند	و نزل من القرآن ما هو شفاء و رحمة للمؤمنين و لا يزيد الظالمين الا خسارا (اسرا/۸۲) و ما آنچه از قرآن فرستیم، شفای دل و رحمت الهی بر اهل ایمان است، لیکن کافران را به جز زیان چیزی نخواهد افزود.
هر کس برای خود دینی اختیار کند به همان خوشحال می شود.	فتقطعوا امرهم بینهم زیرا کلّ حزب بما لدیهم فرحون (مؤمنون / ۵۳) آنگاه مردم این دین واحد را در میان خود پاره پاره کرده در آن فرقه فرقه شدند و هر گروهی به آنچه خود داشت و پسندیده بود دلخوش گشتند.
خوشحال نشدن به مادیات دنیوی	ان قارون كان من قوم موسى فبغى عليهم و آتیناه من الكنوز ما ان مفاتحه لتتوا بالعصبة اولى القوة اذ قال له قومه لا تفرح ان الله لا يحب الفرحین (قصص / ۷۶) بدرستی که قارون که از قوم موسی بود بر آنان طغیان کرد. ما به وی از گنجینه ها آن قدر داده بودیم که تنها کلید آنها، مردانی نیرومند را خسته می کرد. مردمش به او گفتند، این قدر شادی ممکن که خدا خوشحالان را دوست نمی دارد.
رخسار غمگین در آخرت روی خندان در آخرت صبر (صبر بر طاعت، معصیت، مصیبت)	انا نخاف من ربنا یوما عبوسا قمطیرا * فوقتهم الله شر ذلك الیوم و لقتهم نضرة و سرورا * و جزیمهم بما صبروا جنه و حریرا (دهر / ۱۰-۱۲) ما از قهر پروردگار خود به روزی که از رنج و سختی آن رخسار خلق درهم و غمگین است می ترسیم. * خدا هم از شر و فتنه آن روز آنان را محفوظ داشت و به آنها روی خندان و دل شادمان عطا نمود * و خداوند پاداش آن صبر کامل (بر ایثار) شان را باغ بهشت و لباس حریر بهشتی لطف فرمود.
عتاب هر کسی که ثروتمندان را بر ضعفا و مساکین از مؤمنان مقدم می دارد، اهل دنیا را احترام می کند و اهل آخرت را خوار می شمارد.	عبس و تولى * ان جاء الاعمی * و ما یدریک لعله یزکی (عبس / ۱-۳) چهره درهم کشید و روی بگردانید. * که چرا آن کور نزد وی آمد. * تو چه دانی شاید او در پی پاک شدن باشد.
چهره های خندان و چهره های اندوهبار و غبار آلود در آخرت این دو طایفه با سیما و قیافه شناخته می شوند.	وجوه یومئذ مسفرة * ضاحکه مستبشرة * و وجوه یومئذ علیها غبره * ترهقها قتره (عبس ۳۸-۴۱) در آن روز چهره ها دو جورند: چهره هایی نورانی * خندان و خوشحال * و چهره هایی غبار آلود و اندوهبار * که ظلمت و کدورت از آن می بارد.
افراد در میان دوستان خود مسرور هستند. (دنیا و آخرت)	انه كان فی اهله مسرورا (انشقاق / ۱۳) آری او در دنیا نزد همفکرانش مسرور بود.

<p>نفس مطمئنه نفسی است که با ایمان به پروردگار و یاد او سکونت می‌یابد و به مقام رضا رسیده است.</p>	<p>یا ايتها النفس المطمئنه ارجعی الی ربک راضیه مرضیه فادخلی فی عبادی (فجر / ۲۷ - ۲۹)</p> <p>تو ای جان با ایمان * خشنود و پسندیده به سوی پروردگارت باز گرد * و به صف بندگان من درآی.</p>
<p>خوشحالی به هوای دلپذیر شکرگزاری</p>	<p>هو الذی یسیرکم فی البر و البحر حتی اذا کنتم فی الفلک و جریں بهم بریح طیبه و فرحوا بها جاءتها ریح عاصف و جاءهم الموج من کل مکان و ظنوا انهم احیط بهم دعوا الله مخلصین له الدین لئن انجیتنا من هذه لنکونن من الشکرین (یونس / ۲۲)</p> <p>او کسی است که شما را در صحرا و دریا سیر می‌دهد چون به کشتی سوار باشید و بادی ملایم و فرح بخش آنها را به طرف مقصد ببرد، خوشحال می‌شوند (و چون ناگهان) بادی سهمگین بر آن کشتی بوزد و موجهای هولناک از هر سو به طرف کشتی حمله کند به طوری که سرنشینان بپندارند که هلاک خواهند شد، آن زمان خدا را از روی اخلاص عقیده می‌خوانند که اگر ما را از این ورطه نجات دهی به طور قطع از شکرگزاران خواهیم بود.</p>
<p>خوشحال شدن به فضل و رحمت خدا</p>	<p>قل بفضل الله و برحمته فبذلک فلیفرحوا هو خیر مما یجمعون (یونس / ۵۸)</p> <p>(تو ای پیامبر) بگو که شایسته است به فضل خدا و به رحمت او خرسندی کنند که فضل و رحمت خدا بهتر است از آنچه جمع می‌کنند.</p>
<p>راضی به زندگی دنیا غافل از آیات و یاد خدا</p>	<p>ان الذین لا یرجون لقاءنا و رضوا بالحیوة الدنیا و اطمانوا بها و الذین هم عن آیاتنا غافلون (یونس / ۷)</p> <p>محققا کسانی که امید و انتظاری به روز دیدار ما ندارند و به زندگی دنیا راضی و دلپایشان به همان مادیات پست آرامش یافته است، و نیز کسانی که از آیات ما غافلند.</p>
<p>شادمانی به زندگی دنیا</p>	<p>الله یبسط الرزق لمن یشاء و یقدر و فرحوا بالحیوة الدنیا و ما الحیوة الدنیا فی الآخرة الا متاع (رعد / ۲۶)</p> <p>خدا روزی را برای هر که بخواهد گشایش می‌دهد و برای هر که بخواهد تنگ می‌کند، ولی آنان به زندگی دنیا شادمان شده اند و زندگی این دنیا در برابر آخرت جز متاع ناچیزی نیست.</p>
<p>خوشحال شدن برای قرآن ایمان به خدا ایمان به معاد</p>	<p>و الذین ءاتینهم الکتاب یفرحون بما انزل الیک و من الاحزاب من ینکر بعضه قل انما امرت ان اعبدالله و لا اشرك به الیه ادعوا و الیه ماب (رعد / ۳۶)</p> <p>و کسانی که به آنان کتاب آسمانی داده ایم از این قرآن که به تو نازل شده است، شادمانند، ولی بعضی از احزاب، برخی از آن را انکار می‌کنند، بگو من دستور یافته‌ام که خدای یگانه را بپرستم و به او شرک نوزم؛ به سوی او می‌خوانم و بازگشت من به سوی اوست.</p>

ایمان به خدا یاد خدا موجب آرامش است. ایمان عمل صالح	الذین آمنوا و تطمئن قلوبهم بذكر الله الا بذكر الله تطمئن القلوب * الذین آمنوا و عملوا الصالحات طوبی لهم و حسن ماب (رعد / ۲۸ و ۲۹) آنها کسانی هستند که ایمان آورده‌اند و دل‌هایشان به یاد خدا آرامش می‌گیرد، آگاه باشید که تنها با یاد خدا دل‌ها آرامش پیدا می‌کند * همان کسانی که ایمان آورده‌اند و عمل صالح انجام دادند، خوشی و سرانجام نیک از آن ایشان است.
گروهی از مردم بی ایمان و غیر صالح	و من الناس من یعد الله علی حرف فان اصابه خیر اطمأن به و ان اصابته فتنه انقلب علی وجهه خسر الدنيا و الاخره ذلک هو الخسران المبین (حج / ۱۱) و از جمله مردم کسانی هستند که خدا را به بعضی از موقعیتها و در بعضی فرضها می‌پرستند اگر خیری به او برسد آرامش می‌یابد و اگر شر و فقر به او رسد روی بگرداند؛ چنین کسانی در دنیا و آخرت زیان می‌کنند که زیان آشکار همین است.
خوشحال شدن به فضل و رحمت خدا پیوستن به دوستان در آخرت	فرحین بما آتاهم الله من فضله و یتبشرون بالذین لم یلحقوا بهم من خلفهم الا خوف علیهم و لا هم یحزنون * یتبشرون بنعمه من الله و فضل و ان الله لا یضیع اجر المؤمنین (آل عمران / ۱۷۰ و ۱۷۱) آنان به فضل و رحمتی که از خداوند نصیبشان گردیده است شادمانند و به آن مؤمنان که هنوز به آنها نپیوسته‌اند و بعدا در پی آنها به راه آخرت خواهند شتافت، مژده دهند که از مردن هیچ نترسند و از فوت متاع دنیا هیچ غم مخورند * و آنها را بشارت به نعمت و فضل خدا دهند و اینکه خداوند اجر اهل ایمان را هرگز ضایع نگرداند.
وعده نصرت خدا	و ما جعله الله الا بشری لکم و لتطمئن قلوبکم به و ما النصر الا من عند الله عزیز الحکیم (آل عمران / ۱۲۶) و خدا آن فرشتگان را نفرستاد مگر برای اینکه به شما مژده فتح دهند و دل شما را به نصرت خدا مطمئن کند و پیروزی نصیب شما نگشت مگر از جانب خداوند توانای دانا.
خوشحال شدن به دنیا و افراط در خوشحالی (تمرحون)	ذلکم بما کنتم تفرحون فی الاءرض بغير الحق و بما کنتم تمرحون (مؤمن / ۷۵) این قهر و عذاب بدان سبب است که در دنیا از پی تفریح (و هوسرانی) باطل بودید و دائم به نشاط و شهوت پرستی سرگرم شدید.
مراد از فرحشان از علمی که فرح و شادی کاذب دارند، غرور و خودپسندی ناشی از زرنگی و علم ظاهری است که در اداره زندگی خود دارند.	فلما جاءتهم رسلهم بالبینات فرحوا بما عندهم من العلم و حاق بهم ما کانوا به یتستزءون (مؤمن / ۸۳) آنها نیز هر وقت رسولانشان معجزات روشن می‌آوردند گوششان بدهکار نبود؛ خشنود و سرگرم دانش خود بودند و در نتیجه اثر استهزایشان گریبانشان را گرفت.

<p>خوشحال شدن به رحمت خدا کفران نعمت (ناسپاسی) انسان متنعم سرگرم به دنیا</p>	<p>فان اعرضوا فما ارسلناك عليهم حفیظا ان علیك الا البلاغ و انا اذا اذقنا الانسان منا رحمه فرح بها و ان تصبهم سینه بما قدمت ایدیهم فان الانسان کفور (شوری/ ۴۸) حال اگر باز هم اعراض کردند و این دعوت را اجابت نکردند، ناراحت مشو که ما تو را به نگهبانی آنان نفرستادیم و تو جز رساندن پیام ما وظیفه نداری. هر وقت رحمتی از خود را به انسان می چشائیم به آن خوشحالی می کند و همین که آثار سوء گناهانش گریانش را گرفت، کفران را از سر می گیرد؛ چون انسان کفران پیشه است.</p>
<p>نزول آرامش بر قلب مؤمنان افزایش ایمان بر ایمان</p>	<p>هو الذی انزل السکینه فی قلوب المؤمنین لیزدادوا ایمانا مع ایمانهم و الله جنود السموات و الارض و کان الله علیما حکیما (فتح / ۴) او همان خدایی است که سکینت و آرامش و قوت قلب را بر دل‌های مؤمنان نازل کرد تا ایمانی بر ایمان خود بیفزایند؛ آری برای خدا همه رقم لشکر در آسمانها و زمین هست و خدا مقتدری شکست ناپذیر و حکیمی فرزانه است.</p>
<p>نزول آرامش تقوی</p>	<p>لقد رضی الله عن المؤمنین اذ بیایعونک تحت الشجره فعلم ما فی قلوبهم فانزل السکینه علیهم و اناهم فتحا قریبا (فتح / ۱۸) خداوند از مؤمنانی که در زیر آن درخت با تو بیعت کردند راضی و خشنود شد. خدا آنچه را درون قلب آنها نهفته بود می دانست، لذا آرامش را بر دل‌های آنها نازل کرده و فتح نزدیکی به عنوان پاداش، نصیب آنها فرماید. اذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم الحمیه حمیه الجاهلیه فانزل الله سکینه علی رسوله و علی المؤمنین و الزمهم کلمه التقوی و کانوا احق بها و اهلها و کان الله بکل شیء علیما (فتح / ۲۶) به یاد بیاور زمانی که آنها که کافر شدند حمیت های جاهلیت را در دل پروریدند و خدا در مقابل آن نیروی درونی کفار نیروی سکینت بر رسول و بر مؤمنان نازل کرد و کلمه تقوی را نیروی جدا ناشدنی ایشان کرد و ایشان سزاوارترین کس به آن بودند و اهلیت آن را داشتند و خدا به هر چیزی دانا است.</p>
<p>فراموش کردن یاد خدا و معاد سرگرم شدن به مادیات</p>	<p>فلما نسوا ما ذکروا به فتحنا علیهم ابوب کل شیء حتی اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم بغتة فاذا هم مبلسون (انعام / ۴۴) پس وقتی عذاب ما را بکلی از یاد بردند درهای همه لذائذ مادی را به رویشان گشودیم و وقتی سرگرم و شادمان به آن شدند بناگاه گرفتیمشان، پس آن گاه ایشان فرومانده و خاموشانند.</p>
<p>خوشحال شدن به تحقق وعده خدا</p>	<p>فی بضع سنین لله الامر من قبل و من بعد و یومئذ یفرح المؤمنون (روم / ۴) در چند سال بعد، آری زمام امور چه قبل از شکست خوردن روم و چه بعد از غلبه ایشان به دست خدا است و آن وقت که رومیان غلبه کنند مؤمنان خوشحال شوند.</p>

<p>هر دسته‌ای به دین خود خوشحال می‌شود اگر رحمتی به انسان برسد خوشحال می‌شود و اگر بدی برسد ناامید می‌شود.</p>	<p>من الذین فرقوا دینهم و کانوا شیعا کل حزب بما لدیهم فرحون * و اذا مس الناس ضر دعوا ربهم منبیین الیه ثم اذا اذاقهم منه رحمه اذا فریق منهم بریهم یشرکون * لیکفروا بما آتیناهم فتمتعوا فسوف تعلمون * ام انزلنا علیهم سلطانا فهو یتکلم بما کانوا به یشرکون * و اذا اذقنا الناس رحمه فرحوا بها و ان تصبهم سیئه بما قدمت ایدیهم اذا هم یقنطون (روم / ۳۶ - ۳۲)</p> <p>از آنهایی که دین خود را تکه تکه کرده و خود دسته دسته شدند و هر دسته‌ای به دین خود خوشحالی کردند * و چون ضرری به مردم برسد به سوی خدا برگشته او را همی خوانند، ولی همین که رحمتی از خود به ایشان می‌چشاند، باز دسته ای از آنان شرک می‌ورزند * تا نعمتها که ما به ایشان داده‌ایم کفران کنند، پس بهره بگیرد که به زودی خواهید فهمید * و یا دلیلی برایشان نازل کرده ایم و آن دلیل و رهنما شرک ورزیدن را به ایشان درس داده؟! * و چون به انسان رحمتی می‌چشانیم شادی می‌کند و اگر مصیبتی به ایشان برسد با اینکه اثر کارهای خودش است ناگهان نومید می‌شود.</p>
<p>خوشی ناپایدار دنیوی صبر عمل صالح</p>	<p>و لئن اذقناه نعماء بعد ضراء مسته لیقولن ذهب السیئات عنی انه لفرح فخور * الا الذین صبروا و عملوا الصالحات اولئک لهم مغفرة و اجر کبیر (هود / ۱۰ و ۱۱)</p> <p>و اگر بعد از بیماری که به وی رسیده، شفا و عافیتی به او بچشانیم می‌گوید دردهای بدی از من دور شد و آن چنان شادی می‌کند و فخر می‌فروشد که گویی بهبودی را از ما ندانسته، و احتمال برگشتن بیماری را نمی‌دهد * مگر آنها (که در سایه ایمان راستین) صبر و استقامت ورزیدند و عمل صالح انجام دادند که برای آنها آموزش و اجر بزرگی است.</p>
<p>خوشحال شدن به آنچه خدا داده است.</p>	<p>فلما جاء سلیمان قال اتمدونن بما لهما فما اثن الله خیر مما اءاتکم بل انتم بهدیتکم تفرحون (نمل / ۳۶)</p> <p>و چون (فرستادگان ملکه سبا) نزد سلیمان آمدند، سلیمان گفت آیا مرا به مال مدد می‌دهید؟ آنچه خدا به من داده بهتر از این است که به شما داده است؛ شما باید که این هدیه در نظرتان ارج دارد و از آن خوشحالید.</p>
<p>بیان عظمت و آفرینش خلایق</p>	<p>امن خلق السموات و الارض و انزل لکم من السماء ماء فانبتنا به حدائق ذات بهجه ما کان لکم ان تنبتوا شجرها اله مع الله بل هم قوم یدلون * امن جعل الارض قرارا و جعل خللها انهارا و جعل لها روسی و جعل بین البحرین حاجزا اله مع الله بل اکثرهم لا یعلمون * امن یجیب المضطر اذا دعاه و یکشف السوء و یجعلکم خلفاء الا رض اله مع الله قلیلا ما تذکرون * امن یدیکم فی ظلمت البر و البحر و من یرسل الریح بشرا بین یدی رحمة اله مع الله تعالی الله عما یشرکون * امن یدبوا الخلق ثم یرعیده و من یرزقکم من السماء و</p>

	<p>الارض اله مع الله قل هاتوا برهنكم ان كنتم صادقين (نمل / ۶۴ - ۶۰)</p> <p>(آیا بتها) بهترند یا کسی که آسمانها و زمین را آفریده؟ و برای شما از آسمان آبی فرود آورده و با آن بوستانهای خرم رویانیدیم که رویانیدن درخت آن کار شما نبود. چگونه با این خدا خدایی هست؟ نه بلکه آنان گروهی هستند که انحراف پیدا کرده‌اند * یا اینکه زمین را آرامگاه ساخت و در آن جویها پدید آورد و برای زمین کوه‌های ثابت و پا بر جا ایجاد کرد و میان دو دریا مانعی قرار داد، چگونه با این خدا خدایی هست؟ * یا اینکه درمانده، وقتی که او را بخواند اجابتش کند و محنت از او بر دارد و شما را جانشینان این سرزمین کند، چگونه با این خدا خدایی هست؟ چه کم است اندرز گیری شما * یا اینکه در ظلمتهای خشکی و دریا هدایتان می کند و اینکه بادهای پیشاپیش رحمت خود نوید فرستد، چگونه با این خدا خدایی هست؟ خدای یکتا از آنچه با او شریک می کنید والاتر است * یا اینکه خلق را پدید کند و آن را باز آورد و اینکه از آسمان و زمین روزیتان دهد، چگونه با این خدا خدایی هست؟ بگو اگر راست می گوئید برهان خویش را بیاورید.</p>
<p>غمگین نشدن در از دست دادن خوشحال نشدن در به دست آوردن</p>	<p>لکیلا تاسوا علی ما فاتکم و لا تفرحوا بما اتکم و الله لا یحب کل مختال فخور(حدید / ۲۳)</p> <p>این را بدان خاطر نشان ساختیم تا دیگر از آنچه از دستتان می رود غمگین نشوید، و به آنچه به شما عاید می گردد خوشحالی مکنید، که خدا هیچ متکبر و فخر فروش را دوست نمی دارد</p>
<p>رنگ زرد طلایی موجب سرور می شود.</p>	<p>قالوا ادع لنا ربک بین لنا ما لونها قال انه یقول انها بقره صفراء فاقع لونها تسر الناظرین (بقره / ۶۹)</p> <p>گفتند: برای ما پروردگار خویش را بخوان تا برای ما روشن کند که رنگش چگونه است گفت خدا می گوید که آن گاوی است زرد پر رنگ که بینندگان را شادمان می سازد</p>

